

УДК 339.9+336.2
JEL F10 + F 40

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ЧИННИКИ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Базиліук Я. Б.,

кандидат економічних наук, доцент, завідувач відділу економічної безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень

Венцовський Д. Ю.,

кандидат економічних наук, завідувач сектору зовнішньоекономічної безпеки відділу економічної безпеки, Національний інститут стратегічних досліджень

- A** Стаття присвячена осмисленню дії гібридних загроз, які можуть реалізовуватися через зовнішньоторговельне співробітництво. Висока зовнішньоторговельна залежність України від РФ залишається ключовою загрозою для економічної безпеки. Визначено, що двосторонні торговельні відносини тривалий час стримувалися російською протекціоністською політикою, яка у 2014–2015 рр. отримала новий виток, що проявився в застосуванні торговельного ембарго щодо окремих товарів із України, застосуванні вибіркових мит, призупиненні режиму зони вільної торгівлі, а також заборони транзиту. Визначено, що основними тенденціями зовнішньоторговельного співробітництва України з РФ у 2012–2015 рр. стали: різке скорочення зовнішньоторговельного обороту, шокове уповільнення динаміки українського експорту до РФ, різке звуження частки РФ у географічній орієнтації українського експорту, зміна торговельної спеціалізації вітчизняних виробників на ринку РФ. У статті наводяться розрахунки потенційних втрат національної економіки від зниження поставок до РФ. Запропоновано напрями протидії гібридним загрозам економічній безпеці у контексті двосторонніх відносин.
- B** Гібридна війна, зовнішньоторговельна залежність, економічна безпека, економічні санкції.

ВНЕШНЕТОРГОВЫЕ ФАКТОРЫ ГИБРИДНЫХ УГРОЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Базиліук Я. Б.,

кандидат экономических наук, доцент, заведующий отделом экономической безопасности, Национальный институт стратегических исследований

Венцовский Д. Ю.,

кандидат экономических наук, заведующий сектором внешнеэкономической безопасности отдела экономической безопасности, Национальный институт стратегических исследований

- A** Статья посвящена осмыслению действия гибридных угроз, которые могут реализовываться посредством внешнеторгового сотрудничества. Значительная внешнеторговая зависимость Украины от РФ остается ключевой угрозой для экономической безопасности. Определено, что двусторонние торговые отношения длительное время сдерживались российской протекционистской политикой, которая в 2014–2015 гг. вышла на новый уровень, проявившийся применением торгового эмбарго относительно определенных товаров из Украины, применением выборочных пошлин, приостановлением режима зоны свободной торговли, а также запретом транзита. Определено, что основными тенденциями внешнеторгового сотрудничества Украины с РФ в 2012–2015 гг. являются: резкое сокращение внешнеторгового оборота, шоковое замедление динамики украинского экспорта в РФ, резкое сужение доли РФ в географической ориентации украинского экспорта, изменение торговой специализации отечественных производителей на рынке РФ. В статье приводятся оценки потенциальных потерь национальной экономики от снижения поставок в РФ. Предложены направления противодействия гибридным угрозам экономической безопасности в контексте двусторонних отношений.
- B** Гибридная война, внешнеторговая зависимость, экономическая безопасность, экономические санкции.

FOREIGN TRADE FACTORS AS A HYBRID THREAT TO THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Bazyliuk Ya. B.,

Head of Economic Security Department of the National Institute for Strategic Studies Candidate of Economics, Associate Professor

Ventskovskiy D.,

PhD in Economics, Senior Research Fellow, Head of the Foreign Economic Security sector, Department of Economic Security National Institute for Strategic Studies

- A** The article is devoted to an examination of how foreign trade restrictions are being used as a method of hybrid warfare. Ukraine's dependence on trade with the Russian Federation remains a key threat to economic security. It was found that bilateral trade relations have long been hampered by Russia's protectionist policies, which in 2014–2015 reached a new level increasing a trade embargo on certain goods from Ukraine, the use of sampling duties, suspension of free trade agreement, as well as a transit ban. It was determined that the main trends of foreign trade cooperation between Ukraine and the Russian Federation in 2012–2015 were: a sharp reduction in foreign trade; shock deceleration of Ukrainian export to Russia; changes in trade specialization of domestic producers in the Russian market. The potential losses to the national economy from export reduction to Russia have been assessed. The directions of hybrid threat deterrence in the field of economic security in the context of bilateral relations have been defined.
- B** Hybrid warfare, foreign trade dependence, economic security, economic sanctions.

Постановка проблеми

Зовнішньоторговельне співробітництво України з РФ здійснюється у складних умовах політичного та економічного протистояння між двома країнами. Після анексії Криму Російською Федерацією міжнародною спільнотою, зокрема ЄС, ухвалено низку нормативно-правових актів, якими застосовуються економічні санкції у зв'язку з діями, що підривають або загрожують територіальній цілісності, суверенітету і незалежності України [2]. Впродовж 2014–2015 рр. ЄС щодо РФ істотно розширив персональні та секторальні санкції [3], а також заблокував економічні взаємовідносини з Кримом та Севастополем [4]. Визначені державні російські банки, енергетичні компанії, оборонні підприємства РФ суттєво обмежені в можливостях залучати фінансування, отримувати фінансові послуги, закуповувати окремі види обладнання тощо. Значний сегмент економічних санкцій ЄС стосується надання послуг у сфері розвідки глибоководного видобутку нафти, розвідки нафти або реалізації сланцевих нафтових проєктів у РФ, а також інвестування інфраструктурних проєктів, видобутку енергетичних ресурсів. У грудні 2015 р. Рада ЄС продовжила економічні санкції проти РФ до 31 липня 2016 року.

У цих умовах для економічної безпеки України істотно посилюються загрози, які генеруються гібридною агресією РФ. У чинній військовій доктрині РФ визначено, що сучасні воєнні конфлікти засновані на комплексному застосуванні воєнної сили, політичних, економічних, інформаційних та інших засобів невійськового характеру, які реалізуються із широким застосуванням протестного потенціалу населення та сил спеціальних операцій [10]. Відповідно, економічна сфера взаємовідносин розглядається одним із найбільш важливих каналів трансмісії гібридних загроз, що, зокрема, актуалізує потребу дослідження критеріїв економічної безпеки у двосторонніх відносинах.

Протекціоністський характер економічної політики РФ в умовах чітко визначеної міжнародною спільнотою оцінки подій щодо України, втіленої в економічних санкціях, актуалізує потребу наукового та практичного переосмислення шляхів протидії гібридним загрозам в економічній сфері. Одним із таких напрямів може виступати дослідження вразливостей країн у зовнішньоторговельних відносинах в умовах гібридної агресії.

Аналіз сучасних досліджень у сфері протидії гібридним загрозам та оптимізації зовнішньоторговельної залежності в контексті економічної безпеки демонструє високу зацікавленість зарубіжних та вітчизняних вчених М. Калдор [12], Я. Берзіна [5],

П. Хувінена [6], Б. Флемінга [1], С. Вільямсона [7], Т. Макколлага та Р. Джонсона [8], В. Горбуліна [11], О. Власюка [9]. Разом із тим поза увагою залишається конкретизація каналів розповсюдження гібридних загроз, зокрема механізмами використання зовнішньоторговельної залежності.

Метою статті є формування рекомендацій з підвищення стійкості до гібридних загроз у сфері зовнішньоторговельного співробітництва України.

Результати дослідження

Усталена впродовж останніх десяти років російська практика застосування дискримінаційних заходів щодо українських поставок на її внутрішній ринок набула нової якості в умовах імплементації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У період найбільш гострої фази гібридної агресії 2014–2015 рр. РФ були прийняті рішення про запровадження низки торговельних санкцій щодо поставок товарів із України, зокрема:

1. *Застосування до українських товарів вибіркового мита.* Урядовою постановою РФ запроваджено ввізні мита щодо окремих товарів, які походять з території України і ввозяться в Російську Федерацію, у розмірі ставок Єдиного митного тарифу Митного союзу (відповідно до режиму найбільшого сприяння) [13].

Цього досягнуто шляхом створення контрольного механізму з постійним спостереженням за виконанням економічної частини Угоди про асоціацію, укладеної Україною з Європейським Союзом 27 червня 2014 р. У разі виявлення дій уряду України щодо практичного застосування зазначеної Угоди або її імплементації належить повідомити про це уряд Російської Федерації. Після закінчення 10 днів з дня отримання такого повідомлення уряд Російської Федерації ухвалює рішення про вступ у силу ввізних обмежень.

2. *Заборона постачання до РФ окремих товарних груп.* Урядовою постановою РФ запроваджено до 5 серпня 2016 р. (включно) заборону на ввезення в РФ сільськогосподарської продукції, сировини і продовольчих товарів, країною походження яких у тому числі є Україна [14]. Стосовно України зазначена заборона застосовується з 1 січня 2016 р. (країни, які також вказані в цій постанові: США, країни ЄС, Канада, Австралія, Королівство Норвегія, Республіка Албанія, Чорногорія, Республіка Ісландія і Князівство Ліхтенштейн).

3. *Скасування режиму зони вільної торгівлі.* Указом президента РФ призупинено Договір про зону вільної торгівлі з Україною [15]. З 1 січня 2016 р. вводяться ввізні мита щодо всіх товарів, які походять з території України і ввозяться в РФ, у розмірі

ставок, встановлених відповідно до зобов'язань Російської Федерації при приєднанні до СОТ. При цьому міністерством закордонних справ РФ направлено в депозитарій та учасникам Договору про зону вільної торгівлі, підписаного 18 жовтня 2011 р., повідомлення про призупинення дії цього договору стосовно України.

4. *Заборону транзиту.* Указом президента РФ [16] та урядовою постановою на його виконання [17] регламентується транзит українських товарів із Білорусі та Казахстану виключно автомобільним і залізничним транспортом, а у випадку контейнерних перевезень передбачено спеціальне ідентифікаційне пломбування для зв'язку із супутниковою системою GLONASS при в'їзді на територію РФ. Згідно з постановою передбачено два транзитні пункти для українських товарів на російсько-білоруському кордоні та три на російсько-казахському державному кордоні.

Україна, як член СОТ, надіслала повідомлення до Світової організації торгівлі, в якому обґрунтовує, що дії РФ є порушенням фундаментальних принципів СОТ, зобов'язань, взятих РФ при вступі до СОТ, а також дискримінаційними щодо продукції з України [18].

Оцінюючи потенційні втрати України, зокрема ті, яких зазнають вітчизняні виробники з 1 січня 2016 р., необхідно виходити з позицій реалізації таких сценаріїв:

1) Застосування повного обсягу санкцій (запровадження торговельного ембарго на окремі товарні позиції та встановлення мит, а також скасування преференційного режиму). Цей сценарій є вірогідним, адже Україна декларує неухильне запровадження положень Угоди про асоціацію з ЄС. У такому випадку слід виходити з повної втрати російського ринку для більшості вітчизняних виробників відповідних товарів.

2) Запровадження лише частини санкцій (запровадження лише мит, у тому числі скасування преференцій, без ембарго, яке суттєво суперечить домовленостям у рамках СОТ), що означатиме позбавлення українських виробників митних преференцій у рамках двосторонніх угод із РФ. Реалізація такого сценарію вимагає додаткової оцінки співвідношення мит, що запроваджуються із зв'язаними ставками, які передбачені РФ як члена СОТ. У цьому випадку *втрати торкнуться вітчизняних виробників, орієнтованих на цінові чинники конкурентоспроможності.*

Оцінювання тенденцій зовнішньоторговельного співробітництва України з РФ дозволило визначити такі особливості:

1. Різне скорочення зовнішньоторговельного обороту України з РФ. За підсумками 2014 р. обсяг взаємної торгівлі склав \$21 млрд, що на 45,3 % менше за рівень 2013 р. Ця тенденція суттєво прискорилась у 2015 р. Так, за підсумками 2015 р. товарооборот скоротився майже вдвічі – до \$11,1 млрд (відносно 2014 р.).

Таким чином, за чотири роки товарооборот між країнами скоротився у 4,4 раза. Слід зазначити, що дотепер немає точних оцінок впливу анексії АР Крим та утворення квазіавтономій на Донбасі на обсяги зовнішньоторговельного обороту України та РФ.

При цьому стрімке витіснення українських поставок і як наслідок – частки на російському ринку, не можна пояснити виключно загальним зниженням вартісних обсягів загального імпорту РФ, яке в негативних значеннях зафіксоване тільки у 2014–2015 рр. (рис. 2).

До 2014 р. динаміка товарного імпорту РФ загалом демонструвала лише зниження темпів приросту на фоні стрімкого скорочення українських поставок вже у 2012 р., коли активізувалися товарні («сирні», «м'ясні»,

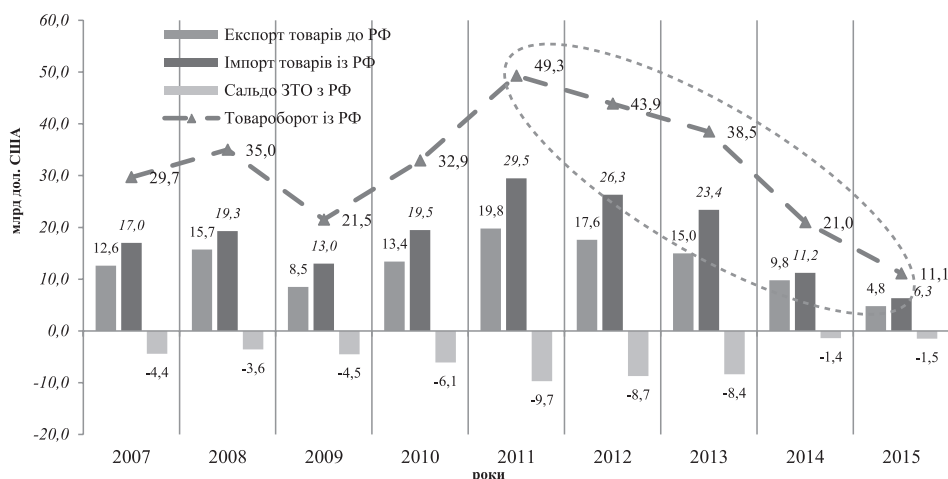

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельного обороту України та РФ у 2007–2015 рр.

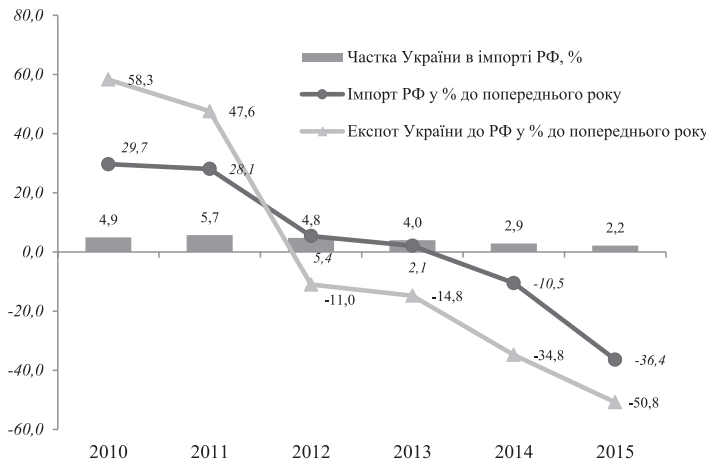

Рис. 2. Динаміка імпортової торгівлі РФ та товарного експорту України до РФ у 2010–2015 рр., %

Джерело: дані по РФ – статистика МВФ, митна статистика ДФСУ.

«газові») війни РФ. Згорання імпорتنих закупівель РФ у 2014–2015 рр. можна пояснити інфільтрацією негативних наслідків міжнародних санкцій проти РФ у зв'язку з анексією Криму та контр-санкціями у відповідь, що відбувалося на фоні фундаментального зниження цін на нафту та спричиненого ним помітного зниження валютних надходжень до РФ, і зумовленого цими факторами скороченням споживчого інвестиційного та споживчого попиту в РФ.

2. Шокове уповільнення динаміки товарного експорту до РФ. Лише у 2014 р. вітчизняні експортні поставки на ринок РФ скоротилися до \$9,8 млрд, або на 34,8 %, до рівня 2013 р. При тому, що зниження поставок і до того вже було відчутним (у 2012–2013 рр. відносно рекордного рівня у 2011 р. (\$19,8 млрд). Слід зауважити, що ця тенденція набула критичного характеру у 2015 р., адже за підсумками року товарний експорт України до РФ скоротився

ще на 50,8 % (до \$4,8 млрд) відносно 2014 р. Йдеться практично про повне витіснення вітчизняних виробників із більшості сегментів внутрішнього ринку РФ.

3. Суттєве зниження частки РФ у географічній орієнтації українського експорту, що на фоні зниження обсягів поставок також вказує на втрату російських ринків. Якщо у 2011 р. на ринок РФ скеровувалося 29 % товарів, то у 2014-му частка скоротилася до 18,2 %, а в результаті торговельного спаду у 2015 р. частка впала до 12,6 % (рис. 3).

Разом із тим відбулася хоча й вимушена, але принципова зміна векторів зовнішньоторговельного співробітництва України, що в умовах невідомості перспектив співробітництва з РФ виступає чинником зниження потенційних збитків у майбутньому.

- Зміна торговельної спеціалізації вітчизняних виробників на ринку РФ. У результаті поетапного

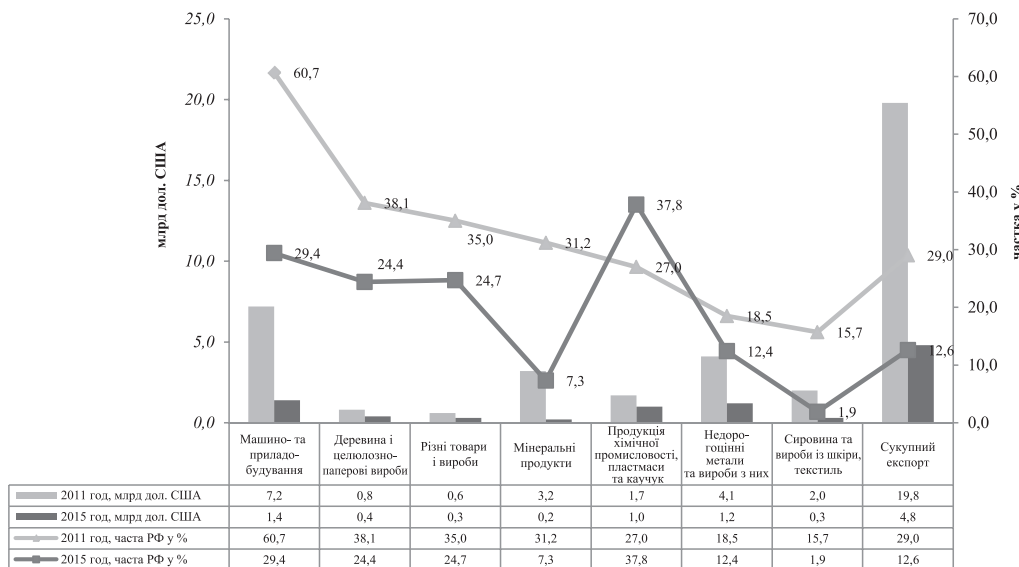

Рис. 3. Зміна обсягів поставок та частки РФ в експорті товарів з України в розрізі товарних груп у 2011–2015 рр., у млрд дол. США та % до всього

Джерело: Митна статистика ДФСУ.

запровадження дискримінаційних заходів з боку РФ поставки вітчизняних експортерів скорочувалися з різною динамікою в розрізі товарної структури. Йдеться також про неоднорідність наслідків для різних видів економічної діяльності. При досить синхронному спаді обсягів фактичних поставок різко змінилася структура поставок. Якщо експорт продукції машинобудування до РФ у 2011 р. сягав \$7,2 млрд і при цьому це становило 36,5 % у структурі поставок, то за підсумками 2015 р. поставки ледь сягнули \$1,4 млрд із часткою в поставках до РФ у 29,1 %. Натомість для хімічної промисловості спад поставок із \$1,7 млрд (8,6 % у поставках) до \$1,3 млрд у 2011–2014 рр. та зниження до \$960 млн у 2015 р. супроводжувався збільшенням їхньої частки до 15,9 % в експортних поставках.

5. Утримання високих темпів скорочення товарного імпорту із РФ. Скорочення взаємної торгівлі між Україною та РФ супроводжувалося високими темпами згортання імпортованих поставок в Україну товарів із РФ, які у 2014 р. виявилися більшими за темпи скорочення товарного експорту. Зокрема у 2014 р. імпорт товарів із РФ скоротився на 52,1 % – до \$11,2 млрд (відносно обсягів 2013 р.). Скорочення продовжилось і в 2015 р. та за результатами року сягнуло 3,8 %. При цьому було відносно стабілізовано від’ємне сальдо двосторонньої торгівлі на рівні \$1,5 млрд у 2015 році.

Визначаючи вже понесені втрати України від дискримінаційної торговельної політики РФ, доцільно застосовувати низку підходів, що

дозволяють відобразити масштаб наслідків. На цій основі можна обґрунтовувати застосування симетричних заходів, а саме:

I. Визначення масштабу втрат української економіки на основі рівня недоотриманої виручки вітчизняних експортерів (за базу розрахунку взято рівень експорту українських товарів у 2013 р.). Саме влітку 2013 р. РФ запроваджено одночасно кілька істотних обмежень щодо вітчизняних виробників, що ознаменувало найбільш інтенсивну фазу економічної війни проти України як відповідь на перспективи імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС.

Втрати українських експортерів за підсумками 2015 р. та кумулятивно у 2014–2015 рр. у розрізі товарних груп наведено на рис. 4.

Таким чином, можливі втрати вітчизняної економіки у 2014 р. можуть бути оцінені у \$5,24 млрд, а у 2014–2015 рр. їх обсяг можна оцінити у \$15,5 млрд.

II. Визначення масштабу втрат української економіки на основі дослідження прямого впливу запровадження ембарго до окремих товарних позицій вітчизняного експорту та застосування мит (враховуючи скасування преференцій). Запровадження вибіркового мита на окремі групи товарів є здебільшого політичним кроком, аніж економічно вмотивованим. Натомість скасування зони вільної торгівлі повністю відносить двосторонні відносини до правового регулювання СОТ (рис. 5).

Скасування з 01.01.2016 р. Зони вільної торгівлі (без урахування ефекту від запровадження

Рис. 4. Оцінка орієнтовних втрат України від дій РФ у зовнішньоторговельній сфері за товарними групами у 2014–2015 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі Митної статистики ДФСУ.

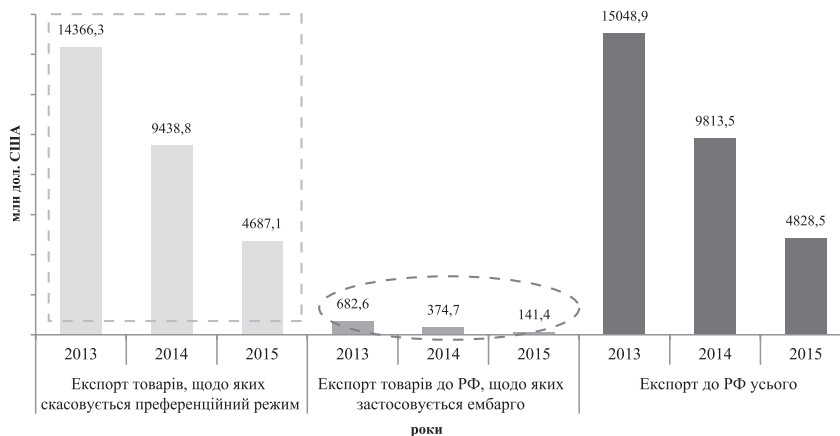

Рис. 5. Масштаб охоплення санкціями товарного експорту України до РФ відповідно до обсягів 2013–2015 рр.

Джерело: Митна статистика ДФСУ.

ембарго). Скасування преференційного режиму для вітчизняних товарів та вирівнювання до зв'язаних митних ставок РФ відповідно до їхніх зобов'язань у СОТ передбачатиме встановлення мит на товари з України на рівні 5–20 %. На чутливі позиції товарів машинобудування передбачено встановлення до 17–18 % мита.

Водночас існує висока імовірність, що ширше застосовуватиметься запровадження вибіркового мита до вітчизняних товарів. Виходячи з номенклатури товарів, до яких застосовуватиметься вибіркове мито (перелік затверджено постановою уряду РФ від 19.09.2014 р. № 959), це торкнеться 23,5 % (\$2,3 млрд) товарних поставок згідно з обсягами експорту рівня 2014 р. Зважаючи на стрімке згорання торговельного співробітництва у 2015 р., запровадження вибіркового мита торкається лише 20 % (близько \$900 млн) експорту до РФ (відповідно до результатів 2015 р.).

Запровадження ембарго щодо окремих вітчизняних товарів. Номенклатура товарів, походженням із України, які РФ заборонила до постачання з 2016 р., практично охоплює тільки сільськогосподарські товари та окремі позиції готової харчової продукції. Згідно з обсягами поставок у 2014 р. ембарго охоплює 3,8 % (потенційних абсолютних втрат \$375 млн) товарних поставок і відповідно до показників 2015 р. – 2,9 % (потенційних абсолютних втрат \$141,4 млн).

Розроблення комплексу заходів протидії економічним втратам України потребує всебічного застосування потенціалу дозволених інструментів у рамках членства в СОТ. При цьому має бути змінено тактику звернення до СОТ з питань захисту національних інтересів у випадку їх порушень. Йдеться про уникнення застосування тривалих та вартісних процедур в Органі з врегулювання

суперечок СОТ (Dispute Settlement Body), де розгляд питань може тривати до двох років, а початкові витрати на юридичну підготовку складатимуть від €200 тис.

Слід зазначити, що оскільки рішення РФ щодо призупинення дії зони вільної торгівлі передбачає переведення торгівлі між Україною та РФ на умови членства обох країн у СОТ, то це не суперечить правилам вказаної організації, а тому відсутній предмет оскарження дії РФ.

Водночас у відповідь на заходи РФ щодо запровадження ембарго до окремих товарів з України доцільно вжити симетричних заходів у вигляді запровадження додаткових мит на окремі товарні позиції експорту Росії до України, що передбачено процедурами СОТ. Оскільки при запровадженні РФ обмежень на імпорту товарів з України консультацій із зацікавленими сторонами щодо додаткових захисних заходів проведено не було, Україна має право застосувати компенсаційні мита. Слід зауважити, що 2013 р. Туреччина створила подібний прецедент щодо України, запровадивши додаткові мита на волоські горіхи з України.

Висновки

Обрана Росією тактика економічної конфронтації з Україною не тільки суперечить фундаментальним принципам СОТ та взятим Росією зобов'язанням у рамках СОТ, а й посилює вразливість економіки України, виступає загрозою економічній безпеці та каналом дискримінації. Збереження істотної моноцентричної зовнішньоторговельної залежності України від РФ не відповідає національним економічним інтересам і не зміцнює економічні можливості у протидії гібридним загрозам. Організація економічної взаємодії України з РФ у сучасних умовах має засновуватися на гнучкому підході, який би

дозволяв оперативно реагувати на поточні виклики та загрози використання наявного рівня експортної залежності України.

Для України важливо системно зменшувати вразливість економічної безпеки, яка утворюється наявним рівнем зовнішньоторговельної залежності та втратою ринкової частки в РФ. Це передбачає формування заходів на національному та міжнародному рівні, орієнтованих на посилення захисту власної економічної безпеки, насамперед від викликів, які походять від співробітництва з РФ.

У цьому контексті в Україні доцільно активізувати роботу за такими напрямками:

- переведення двосторонніх контактів на рівень міжнародного діалогу за рахунок активізації кроків щодо використання механізмів СОТ або інших механізмів для врегулювання двосторонніх торговельних суперечок, залучення ЄС до переговорів із РФ щодо питань економічних відносин;

- розроблення та впровадження концептуальних засад реагування на застосування односторонніх санкцій РФ. Особливе місце має бути приділено вдосконаленню захисту внутрішнього ринку

з метою нівелювання асиметрії нетарифних обмежень у торговельних відносинах.

У рамках чинної Угоди про асоціацію з ЄС доцільно сформулювати пріоритети товарної та географічної диверсифікації експорту, передбачивши заходи з підвищення міжнародної конкурентоспроможності продукції та її адаптації для нових ринків країн-членів ЄС.

До нормалізації взаємовідносин з РФ, а це за надто оптимістичними прогнозами – середньострокова перспектива, в Україні має бути задіяне комплексне переформатування економічної взаємодії на основі максимального захисту національних інтересів: попередження дестабілізації внутрішньої економіки, розбудова архітектури та розподілу повноважень органів державного управління щодо розроблення, імплементації та контролю за виконанням економічних санкцій. У цьому контексті доцільно осучаснити Стратегію національної безпеки України, розширивши уявлення про загрози за рахунок визначення поняття гібридних загроз та механізмів їх протидії, переліку симетричних заходів у зв'язку із запровадженням РФ ембарго та призупиненням дії Угоди про вільну торгівлю.

1. *Brian P. Fleming.* (2011). The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art United States Army. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas AY 2011 – Retrieved from: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ada545789>
2. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 Concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF>
3. Council Decision 2014/512/CFSP of 31 July 2014 Concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0512&from=EN>
4. Council Regulation (EU) No 692/2014 of 23 June 2014 concerning restrictions on the import into the Union of goods originating in Crimea or Sevastopol, in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol. Retrieved from: http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_183_R_0004&from=EN
5. *Janis Berzins.* (2014). Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy, Policy Paper No. 2 (Riga, Latvia: National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research). Retrieved from: <http://www.naa.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>
6. *Huovinen P.* (2013). Hybrid Warfare – Just a Twist of Compound Warfare? Views on warfare from the United States Armed Forces perspective / National Defence University. Retrieved from: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/92639/Y2622_HuovinenKPO_YEK56.pdf
7. *Steven C.* (2009). Williamson from fourth Generation Warfare to hybrid war. United States Army U.S. Army War College. Retrieved from: – Режим доступу: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA498391>
8. *McCulloh T. and Johnson R.* (2013). Hybrid Warfare. JSOU Report 13-4 (MacDill AFB, Fla.: Joint Special Operations University [JSOU]) Retrieved from: http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU%2013_McCullohJohnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf
9. Власюк О. Економічні чинники розбудови європейського безпекового простору в умовах військової агресії проти України / Стратегічні пріоритети. – 2015 р. – № 2 (35). – с. 5–15.
10. Военная доктрина Российской Федерации. Указ президента РФ от 25.12.2014 г. № Пр-2976 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
11. *Горбулін В.* Війна і мир: п'ять сценаріїв для України. / Стратегічна панорама. – К.: НІСД. – 2015 р. – № 1. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama_1_2015_new_sait.pdf
12. *Калдор М.* Новые и старые войны: организованное насилие в глобальную эпоху / пер. с англ. А. Апполонова, М. Дондуковского; ред. перевода А. Смирнов, В. Софронов. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. – 416 с.
13. О введении ввозных таможенных пошлин в отношении товаров, страна происхождения которых является Украина. Постановление правительства Российской Федерации от 19.09.2014 г. № 959. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://government.ru/docs/all/93000/>
14. О мерах по реализации указа президента Российской Федерации от 06.08.2014 г. № 560 «О применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации». Постановление правительства Российской Федерации от 07.08.2014 г. № 778. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://government.ru/docs/all/92426/>
15. О приостановлении Российской Федерацией действия Договора о зоне свободной торговли в отношении Украины. Указ президента РФ от 16.12.2015 г. № 628. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/bank/40310>
16. О мерах по обеспечению экономической безопасности и национальных интересов России при транзитных перевозках грузов с Украины в Казахстан через территорию Российской Федерации. Указ президента РФ от 01.01.2016 г. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/news/51134>
17. О мерах по обеспечению экономической безопасности и национальных интересов Российской Федерации при осуществлении международных транзитных перевозок грузов с территории Украины на территорию Республики Казахстан через территорию Российской Федерации. Постановление правительства РФ от 01.01.2016 г. № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601010003>
18. Повідомлення від України щодо торговельних обмежень з боку Російської Федерації. Документ G/C/W/720, поширений секретаріатом СОТ 13.01.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a18d65ef-1894-403a-aac9-bcbac410d95f&title=UkrainaProtiBudiakikhProiavivTorgovelnoiAgr-esii-NataliaMikolska>

1. *Brian P. Fleming*. The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art United States Army. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas AY 2011 Access: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ada545789>
2. *Janis Berzins*. Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy, Policy Paper No. 2 (Riga, Latvia: National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, April 2014) Access: <http://www.naa.mil.lv/~media/NAA/AZPC/Publikacijas/PP%2002-2014.ashx>
3. *Petri Huovinen* Hybrid Warfare – Just a Twist of Compound Warfare? Views on warfare from the United States Security and Strategic perspective / National Defence University Access: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/92639/Y2622_HuovinenKPO_YEK56.pdf
4. *Steven C. Williamson* From fourth Generation Warfare to hybrid war. United States Army U.S. Army War College – 2009. – Access: <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA498391>
5. *Timothy McCulloh and Richard Johnson*, Hybrid Warfare, JSOU Report 13-4 (MacDill AFB, Fla.: Joint Special Operations University [JSOU], August 2013) – Access: http://jsou.socom.mil/JSOU%20Publications/JSOU%2013_McCulloh,Johnson_Hybrid%20Warfare_final.pdf
6. *Vlasiuk O.* Economic factors of building a European security area in terms of military aggression against Ukraine / Strategic Priorities. – 2015. – № 2 (35).
7. *Horbulin B.* «The war and peace: five scenario for Ukraine» / Strategic Panorama № 1, 2015 – Access: http://www.niss.gov.ua/public/File/Str_panorama/Panorama__1_2015_new_sait.pdf
8. *Kaldor M.* New and old wars. Publishing House of the Gaidar Institute, 2015.
9. The Military Doctrine of the Russian Federation. Presidential Act № Pr-2976 from 12.25.2014 – Access: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
10. On the introduction of import duties on goods whose country of origin is Ukraine. Russian Federation Government Resolution from 09.19.2014, № 959. – Access: <http://government.ru/docs/all/93000/>
11. On measures to implement the Act of the President of Russian Federation from August 6, 2014 N 560 "On the application of specified economic measures in order to ensure the security of the Russian Federation. Russian Federation Government Resolution from 07.08.2014, № 778. – Access: <http://government.ru/docs/all/92426/>
12. On the suspension of the Russian Federation has a Free Trade Area Agreement with regard to Ukraine. Act of the President of Russian Federation from 16 December 2015 № 628. – Access: <http://kremlin.ru/acts/bank/40310/>
13. Council Decision 2014/145/CFSP of 17 March 2014 Concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine – Access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:078:0016:0021:EN:PDF>
14. Council Decision 2014/512/CFSP of 31 July 2014 Concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014D0512&from=EN>
15. Council Regulation (EU) No 692/2014 of 23 June 2014 concerning restrictions on the import into the Union of goods originating in Crimea or Sevastopol, in response to the illegal annexation of Crimea and Sevastopol.– Access: http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_183_R_0004&from=EN
16. The President of RF «Act on economic security and the national interests of Russia ensuring in cargo transit from Ukraine to Kazakhstan through the territory of the Russian Federation» № 1 from 01.01.2016 r. <http://kremlin.ru/acts/news/51134>
17. Russian Federation Government Resolution from January 1, 2016 № 1 "On measures for implementation of the Act of the President of Russian Federation from January 1, 2016 N 1" On measures of ensuring of the economic security and national interests of the Russian Federation in international transit of goods from Ukrainian territory to the Republic of Kazakhstan through the territory of the Russian Federation" Access: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201601010003>
18. COMMUNICATION FROM UKRAINE WITH REGARD TO TRADE RESTRICTIONS FROM THE RUSSIAN FEDERATION. G/C/W/720 from 13.01.2016 p. – Access: <http://www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileid=cec647c8-3ba8-4178-b887-a1de041ff9dd>

Дата подачі рукописи: 22.03.2016 р.